

Драга БОЈОВИЋ

МЈЕСТО ГОВОРА ПОТАРЈА У СВИЈЕТЛУ ДИЈАЛЕКАТСКИХ ТИПОВА

Апстракт: *У раду се анализира статус овог говора као дијалекатског типа са позиција ареалне лингвистике, тј. лингвистичке географије. Као дијалекатски тип, у суштини, припада источнохерцеговачким говорима, док рубна подручја имају обиљежја прелазних (од једног ка другом дијалекту) и мијешаних (у оквиру истог дијалекта видна је разлика у неким фонолошким, фонолошко-морфолошким и другим цртама).*

Кључне ријече: *ареална лингвистика, дијалекатски тип, дијалекатски подтип, прелазни говори, мијешани говори.*

Појам Потарје¹ као географски можемо посматрати у ужем и ширем смислу, а следствено томе и говор, тј. говоре овога подручја. Дијалекто-

---

¹ Драгомир Вујичић, *Из ономастике, лексикологије и дијалектологије*, Подгорица 1996) говори о дијалекатском изговору овог хидронима и означавања простора и области уз Тару моделом префиксално-суфиксалне творбе какву су Словени понијели из старе постојбине: „Дијалекатски изговор овог хидронима на подручју цијелог тока је Тара, падежни облици с приједлозима или без њих имају изговор: с Тārē П на Та ру, Тāром, тārски, тārске стїјене исл. (...) У дурмиторском крају кажу за оне што живе „с другу страну Таре”, на другој обали, да су Затарци, док они на из санџачког краја ове на лијевој обали почесто зову Прекдарци, (с тим што и један и други етник почесто имају призвук пејоративности). (...) Од житеља с обје стране ријеке Таре тешко да ће се чути префиксално-суфиксални тип Потарје. (...) Јер, Тара се по свему уклапа, да се послужимо ријечима проф. Пеца у „оне јужније предјеле наше територије” гдје је честа појава уопштавања хидронима и за топоним: Raška, Zeta, Bosna. Друго је питање зашто је то тако. Пецо се ту нашао на вратима најприхватљивијег објашњења: „...од староседелчког становништва преузети су готови називи за поједине речне долине, и са знатно ширим значењем – за означавање целих области, средњовековних држава. Тако су у овим крајевима творачки импулси донесени из старе постојбине отали неискориштени”. Када је ријеч о ријечи Тари, онда треба, чини нам се, још један моменат имати у виду: тамо „области око Таре”, како се уобича-

лошким истраживањима се, свакако не могу повући строге границе, што због природе самог говора, као живе категорије, што због неподударња географских и геоллингвистичких оквира, односно „граница”.

У глобалној дијалектолошкој подјели ови говори припадају, у највећем дијелу; источнохерцеговачким, тј. најпрогресивнијим говорима штокавског дијалекта који су чине основицу књижевног и нормативног језика.² Међутим, оно што овај говор/говоре са становишта ареалне лингвистике сврстава у поједине типове или скуп подтипова у лингвистичком и геоллингвистичком смислу јесте то да су на својим рубовима и дубље прелазног и мијешаног типа.³ Прелазне, тј. граничне говоре ми посматрамо као говорна подручја међу различитим дијалектима која у извјесној мјери и на различитим нивоима чувају форме једног, и другог дијалекта (у нашем случају зетско-ловћенском и источно-херцеговачком), а мијешани говор-

јено то „област” схвата готово и да нема, јер је њено корито у највећем дијелу тока укљичештено у кањону са горостасним литицама”. (31-32).

² Књижевни језик не мора у свим сегментима претпостављати нормативни, он може бити и дијалекатски. нормативни језик укучује књижевни.

³ Радоје Симић (*Левачки говор, СДЗб, књ. XIX*) интерпретира појмове прелазних и мијешаних говорних типова у дијалекатској композицији левачког говора: „Мешани говори по правилу имају друкчију стратификацију црта од прелазних. код ових првих слојевитост је хоризонталног типа (контактног) па било да се ради о простом тангетном распореду појединих елемената – случај када се може повући изоглоса дио територије говора са једном од двају могућих форми, а где се по правилу не јављају форме обичне на другом дијелу територије – и једна и друга црта имају код својих носилаца карактер обавезности, чиме се искључује друга – код мијешаних говора ради се свакако о коинциденцији већег броја особина) – било о мрежастом – екстрмни тип овог другог је онај где границу није могуће ни повући јер носиоци и једног и другог идиома имају дифузни распоред на цијелом простору живећи извесно време једни крај других, али по правилу носилац једне од особина не употребљава ону другу (једноставнији и обичнији тип је онај са са системом енклава, језичких острваца а једној и на другој страни границе. У прелазним говорима слојеви су распоређени вертикално – носиоци оба типа особина су исте личности које познају и једну и другу форму неке језичке црте и употребљавају их назизмјенично, а са гледишта репартиције једне и друге ради се о факултативности, тј. о реклативизацији појединих фонолошких, морфофонолошких и другх дистинкција Развитак мешаних говора иде у правцу прелазног типа (носиоци једне форме примају ону другу, тако да и једна и друга од обавезних постају факултативне), а прелазних или према стилској диференцијацији различитих црта (често долази до делимичног ограничења у репартицији паралелних форми уз семантичку и ли синтаксичку диференцијацију), или пак долази до елиминисања једне од двају могућности... (22-23).

ни тип настаје у оквиру једног дијалекта упливом маркантних форми говора који се „сударју” (у нашем говору утицај босанских говорима у рубним областима видан је у неким фонолошким и лексичким формама, а пошто се ради о истом дијалекту нема важнијих одступања у дистрибуцији акцената).

Област Потарја у микрогеолингвистичком је са свих страна оивичена говорима који су као типови описани у дијактолошким радовима: 1. говори на десној обали ријеке Таре „граниче” се с говорима Пљеваља и ближе околине, а у свом средњем и западном дијелу и сами би се могли сврстати у говоре Пљеваља и шире околине, који су карактеристични и по утицају босанских говора и говора Муслимана, 2. говоре лијеве обале, односно говоре, у средњем дијелу, дробњачког типа, а на југоистоку прелази у говоре архаичнијег „јужнијег” типа. На рубним подручјима, око извора и ушћа, и с једне, и с друге стране ријеке Таре имамо исти дијалекатски тип.

Тако би се ови говори у неком замишљеном координантном систему могли описати по хоризонталној и вертикалној оси. Крајњи пунктови на вертикалној оси били би – Пљевља-Жабљак, а на хоризонталној Фоча-Колашин. Хоризонтална координата је ријека Тара која на извјестан начин раздваја, у средњем току, говоре десне и лијеве њезине обале. Осим половина централног круга, с једне, и друге стране Таре, сваки преостали пункт, у било којој тачки пресека, у дијалектолошком смислу је атипичан.

Судећи према крајњим координатама, ово подручје обухвата неколико општина: говорно подручје околине Колашина припада и Подгорици) а говор комских сељака је у близини албанских, идући низводно Колашин, Мојковац, Жабљак, Пљевља, а крајњи пункт на сјеверозападу граница је према Републици Српској и Босни и Херцеговини.⁴

Опсег нашег истраживања означен је „предионо” географским називом Потарје, али се поставља питање перцепције самог појма, у ужем и ширем смислу. У ширем смислу гледано, ради се о релативно великом простору па дијалектолошко истраживање комплетног простора не би имало смисла зато што би се дијалекатско стање у већини пунктова понављало, што показује ситуација описаних говора.⁵ Ми смо се, сагледавши компаративно ситуацију у говорима, определијели за област насељеног појаса уз ријеку

---

⁴ Посетили смо село Врановина посред којег је повучена граница између Републике Српске и црне Горе. Тик уз границу, с једне и друге стране, живе комшије чији се говор, природно ни у чему не разликује.

⁵ Гојко Ружичић, Акценатски систем пљеваљског говора, СдЗб III, Јован Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, Мато Пижурца, *Говор околине Колашина*, ЦАНУ, Титогрд 1981.

Тару, с лијево и десне стране. Тиме смо, у извесној мјери, рационализовали предмет истраживања.

У опису кањона ове ријеке Танасије Пејатовић⁶ каже: „Својим средњим током оптиче висораван, долина јој је типа карсног, а дубином и обликом најсличнија кањонима. До села Прошћења у Доњем Колашину стране долине су јој благих нагиба, одатле пак постају стрмије и кршовитије, тако да испод Језера с леве стране и Бобова и Ограђенице с десне стране дубина тарске долине достиже 1000-1200 m.” Записао је, даље, да су у кањону „тек по неколико кућа овде онде у кршу и по лукама разбацане”. Међутим, данашња слика овог подручја није оваква, или макар није у неким селима, као што је нпр. Ђурђевића Тара на лијевој или Тепца на десној, али има села у којима је одвајкада било неколико кућа као што је Расова, на лијевој страни ријеке. Оквири нашег истраживања кретали су се линијом, идући од узвора ка ушћу, села и градова: на десној страни: *Јабука, Хан Гаранчића, Матешевево, Колашин, Ровачко Требаљево, Бјелојевићи, Тутићи, Слатина, Прошћење, Стевановац, Премћане, Ђурђевића Тара, Левер Тара, Засада, Ограђеница, Врановина, Мештровац, а на лијевој: Бабљак, Баковићи, Сјерогоште, Штитарица, Подбише, Поља(Горња и Доња), Бистрица, Добриловина, Брајковача, Шљиванско, Расова, Тепца, Бријег*. Стање прелазног говорног типа, и на једној и на другој страни репрезентује ситуација везана за стање дистрибуцију акцента у пунктовима: *Хан Гаранчића(ХГ), Колашин(К), Тутићи(Т)*, а мијешаних *Врановина(Вр), Ограђеница(О), Левер Тара(ЛТ)*, везано за неке фонолошке особености, првенствено редукцију вокала.

Становништво је православно, изузев Муслимана у Левер Тари.

Кањон Таре великом дијелу ненасељен је, тако и да немамо неку потпуну линију насељених мјеста па и та појава у извјесном смислу представља занимљивост због могућег утицаја изолованости и удаљености говора на неке његове особине.

Како је већ речено овај говор који обухвата релативно пространу област, у највећем дијелу, припада новоштокавском ијекавском подручју источнохерцеговачких говора. На дијалектолошкој карти А. Белића⁷ ово подручје смјештено је у најраспрострањенији дијалекатски комплекс под називом зетско-босански, а на дијалектолошкој карти П. Ивића⁸ ова област

⁶ Т. Пејатовић, *Средње Полиме и Потарје, Антропогеографска испитивања*, Пњевља 1986,31.

⁷ А. Белић, *О дијалектима, Изабрана дела А. Белића*, десети том.

⁸ П. Ивић, *Српскохрватски дијалекти, Дијалектолошка карта српскохрватског језика*.

највећим дијелом припада источнохерцеговачком дијалекту штокавског нарјечаја. Она заправо представља централни дио овог источнохерцеговачког дијалекта, а на истоку представља „мијешани” говорни тип са зетско-ловћенским, а на западу са босанским говориама. У првом случају ради се о „мијешању” различитих дијалеката, а у другом о мијешању говора истог дијалекта са територијалним специфичностима. На овај начин овај говор/говори није до сада истраживан, али су дијалектолошки обрађени говори у сусједству⁹ који се директно или индиректно тичу нашег говора,, па је процес дијалектолошког описа утолико олакшан.

Међутим, на подручју прелазног говорног типа (околина Колашина) па и дубље у унутрашњости имамо прозодијски систем својствен старијој штокавској акцентуацији, тј. зетско-ловћенском дијалекту као једином дијалекту чији поједини говори чувају ту акцентуацију спроводећи је досљедно. Најпрогресивнији говор зетско-ловћенског дијалекта, који обухвата више од половине територије Црне Горе, углавном на југу и истоку, је подужа зона која обухвата Бјелопавлиће и Васојевиће и даље према Србији. Један дио подручја Васојевића, онај који припада Потарју, предмет је на-

---

⁹ Мато Пижируца, *Говор околине Колашина*, ЦАНУ, Титоград 1981; Гојко Ружићић, Акценатски систем пљеваљског говора, Радомир Алексић (*Извјештај о испитивању говора у околини Берана и Колашина*), Годишњак задужбине Саре и Васе Стојановић V (1973), 15-16; Јован Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII; Јован Вуковић, *Акцент говора Пиве и Дробњака*, СДЗб X; Данило Вушовић, *Дијалекат источне Хаецеговине*, СДЗб III; Асим Пецо, *Говор источне Херцеговине*, СДЗб XIV; Милија Станић, *Говор племена Ускока у Црној гори*, Гл. САН V, св. 2 (1953); Михаило Стевановић, *Главне дијалекатске црте васојевићког говора*, Задужбина Луке Ђеловића Требињца 1933/34, 188-191; Објављено је и неколико радова у вези с појединим питањима: Драгомир Вујичић, *Називи Тара, Пива и Дрина у: Из ономастике, лексикологије и дијалектологије*, Подгорица 1996, 31-45; Д. Вујичић, *Један поглед на језичка обиљежја данашње херцеговачке и западнобосанске микротопонимије*, у: *Из ономастике... 99-107*; Д. Вујичић, *Из сточарске терминологије дурмиторског краја*, у: *Из ономастике... 161-166*; Д. Вујичић, *Црногорски говори источнохерцеговачког типа у свијетлу лексичког материјала*, у: *Из ономастике... 175- 183*; Д. Вујичић, *Однос Вукова језика према дробњачком говору*, у: *Из ономастике... 183-195*; Д. Вујичић, *Нека запажања у вези с употребом имперфекта у данашњем дурмиторском говору*, у: *Из ономастике... 195-200*; Драго Ђупић, *Основне особине говора Пљеваља*, у: *Гласник одјељења умјетности 8*, ЦАНУ 1988, 79-109; Митар Пешикан, *Историјска топонимија жупа Брсково и Љубовић*, у: *Гласник одјељења умјетности 8*, ЦАНУ 1988, 49-5; Бранислав Остојић, *Дробњачки топонимастички апелативи у функцији топонима*, *Гласник одјељења умјетности 23*, ЦАНУ 2005, 19-23; Милош Вујичић, *Рјечник говора Прошћења*, ЦАНУ, 29, 6, 1995, и др.

међутим(ХГ), иначе(ХГ) *затô(ХГ)*.

Лако се уочава из забиљежених примјера да је старија акцентуација, својствена зетско-ловћенсом дијалекту највише присутна на размеђи Колашина и Подгорице, на подручју Хана Гаранчића(ХГ), и природно, због наравије, у категорији глагола, док у категорији именица имамо примјера преношења акцената у метатонијском духу(*Опáсаница*) а идући ка унутрашњости говора фреквенција употребе смањује се, на примјер у категорији именица присутан утицај источнохерцеговачке акцентуације (Тутићи (Т): *òловка, љёкови, лíнија*).

Како смо већ рекли најмаркантнија црта утицаја босанских говора и говора Муслимана на говор Потарја јесте редукција вокала:

грàн^нца (Вр), нàпат^нли (Вр), преполòв^нли(Вр), ун^ништ^нли, дир^ати(Вр), пат^нти(Вр), дòлаз^нло(О), испрàв^нли(О), зàбрк^ала (О) прòсип^ати(О); п^нуц^ала (ЛТ), овàр^ншем (ЛТ), Ш^нућ^врија (ЛТ), òстар^нле(ЛТ)...

Она је особина и православног и муслиманског живља, најизразитија на подручју према Републици Српској и Босни Херцеговина, има је и у Говору Пљеваља, а унутар говора у муслиманском селу Левер Тара што показује да се говорне црте мијешају што због међутицаја говора што услед мијешања и сеобе становништва. Наравно, утицај слаби идући ка унутрашњости, тј. језгру говора као дијалекатском типу.

Као закључак можемо још једанпут истаћи да на нивоу лингвистичке географије област Потарја представља у дијалектолошком смислу интересантно подручје јер се као, у већини, говорни тип – источнохерцеговачки, укршта и мијеша са говорним подручјима – зетско-ловћенским дијалектом и босанским говорима, и на тај начин стварају се говорни подтипови јединствене геолингвистичке области.

Draga BOJOVIĆ

THE SPEECH OF THE PLACE CALLED POTARJA IN THE LIGHT OF THE DIALECT TYPES

Summary

This work analysis the status of this speech as dialect type from the position of land area linguistics that is linguistic geography. It essentially belongs, as a dialect type, to east-Herzegovinian types, while border areas have the characteristics of shifting (from one type of dialect to other) and mixed (within the same dialect there is a difference in some phonological, phonological-morphological and other characteristics).

